

Hanekinds härad.

Socknar: Kaga, Kärna, Landeryd, Skeda, Slaka, Vist.

Om Nykvarnsstenen, Ög 113, föres hit, — äro från Hanekinds härad 23 runstenar bekanta. Häradet tillhör landskapets runstensrikaste, såsom också är att vänta av de bygder, som omgiva landskapets centralhärd vid forntidens slut, området vid nuv. staden Linköping.

Av dessa 23 inskrifter voro 11 kända under 1600-talet (Ög 104 Gillberga, 105 Kärna k:a, 111 Landeryds k:a, 112 Hjulsbro,¹ 117, 118, 119, 120 Slaka k:a, 122, 123, 124 Lambohov). Under 1700-talet tillkom blott en sten, Ög 106 Kärna k:a. Omkr. 1860 upptäcktes fyra stenar (Ög 102 Kaga prg, 109 Frössle, 110 Lagerlunda, 121 Slaka k:a). Under 1870-talets förra del upptäcktes tre stenar, bland dem den praktfulla Nykvarnsstenen Ög 113 (de andra voro Änvägstena Ög 115 och 116). Stenen Ög 103 Kaga k:a upptäcktes år 1907, de två Kärnafragmenten Ög 107 och 108 ha framkommit vid obekant tidpunkt före 1907.²

Sedan år 1907 har ingen ny inskrift anträffats i häradet. Antalet av dess nu bevarade inskrifter uppgår till 15,³ varför alltså 8 äro förlorade.⁴

Vid behandlingen av häradets runstenar är det särskilt en grupp, som förtjänar närmare belysas, emedan ett par sannolikt felaktiga uppgifter i äldre litteratur bragt en viss förvirring in i Brates lokalbestämning av dem. Det gäller de åtta runstenarna vid Slaka kyrka resp. å Bosgårds, nu Lambohovs ägor. Även av en annan anledning är det önskvärt att vinna en noggrannare precisering av stenarnas ursprungliga uppställningsplats: bland stenarna från Slaka kyrka befann sig en av landskapets fåtaliga inskrifter med kortkvist- eller Rök-runor, och denna inskrift hann aldrig bli säkert undersökt och tillfredsställande avbildad, innan den omkr. år 1850 försvann genom att den sannolikt övertäcktes med jord, då kyrkogårdsmuren fick sitt nuv. utseende. Det är för den östgötska runforskningen särskilt angeläget att få utrönt, var denna viktiga runsten före försvinnandet befann sig, så att den kan tillrättas och göras tillgänglig för en omsorgsfull undersökning.

De uppgifter, som finnas om stenarna, äro följande:

Ög 117: »Slaka södra kyrkoport innantill» (Peringskiöld), »wid södra kyrkoporten i muren» (Broocman 1760), »i södra ringmuren» (Wallman o. 1850). — Stenen med Rök-runor, nu försvunnen.

Ög 118: »Slaka Boogårdsmur, Suder innantill» (Peringskiöld), »på Bosgårds nu Lambohofs backe» (Broocman), »i södra kyrkogårdsmuren» (Säve, 1861, Nordenskiöld 1875). — Stenen nu rest vid södra kyrkogårdsmuren.

Ög 119: »Slaka södreport utantill» (Peringskiöld), »på Bosgårds nu Lambohofs backe» (Broocman), — Försvunnen.

Ög 120: »Slaka boogårdz mur» (Peringskiöld), »på Bosgårdz nu Lambohofs backe» (Broocman). — Försvunnen.

Ög 121: Okänd i äldre tid, anträffades 1861 av Säve delvis inlagd i jorden i södra kyrkogårdsmuren öster om Ög 118 och nu rest strax invid fyndstället.

Ög 122: »Ligger uti Boosgård» (Peringskiöld); Broocman har samma Ortsbestämning, och Nordenskiöld anträffade en fjärdedel av stenen i ingången till Lambohovs nya loge på södra långsidan, där Brate såg fragmentet 1888, varefter det s.å. fördes till Östergötlands museum, där Brate undersökte det 1893. — Försvunnet.

Ög 123: »Slaka boogårdsmur utan til på Söder sidan» (Peringskiöld). — Försvunnen.

Ög 124: »Boosgårdh på Backen» (Peringskiöld); Broocman har samma Ortsuppgift. — Försvunnen.

Granskar man dessa Ortsuppgifter, finner man, att Broocmans uppgift om Ög 118 helt visst icke är grundad på självsyn utan beror antingen på att han vid användandet av Peringskiöld som källa förväxlat de olika stenarna (vartill likheten mellan Peringskiölds uttryck 'boogårdsmur' och 'Boosgårdh' kan ha bidragit) eller att han vid besök i bygden erhållit uppgifter, eller gjort anteckningar, som han sammanblandat vid det senare utarbetandet. Stenen Ög 118 har nog aldrig lämnat sin nuv. plats invid bogårdsmuren mitt emot kyrkans södra ingång, mot vilken i äldre tid har svarat en stiglucka i den låga bogårdsmuren. Man kan nog då tryggt utsträcka slutsatsen till att gälla även stenen Ög 120, trots att dess nuv. befintlighet är okänd. Och då Brate i sitt arbete hänför Ög 123 till Lambohov, gör även han sig skyldig till en likartad förväxling.

¹ En runsten till från Hjulsbro finns avritad i O. Celsius samlingar (Uppsala universitetsbibliotek, signum R 554). Teckningen där är gjord år 1728 av kyrkoherden Petrus Millberg, Landeryds socken. Men stenen var varken känd av Brate eller Nordén.

² I detta sammanhang bör även nämnas Ög 114, numera försvunnen.

³ Nordén skriver 16, här ändrat till 15.

⁴ Varken Nordén eller Brate upptar en sten från »Lilla Åby gata» i Slaka sn, avritad av Elias Brenner 1670. Den korsristade stenen saknar visserligen runor, men borde åtminstone ha omnämnts om de känt till den. Den stenen finns vidare med på en karta över Lilla Åby i Slaka sn i Lantmäteristyrelsens arkiv, aktnummer D10131:2.

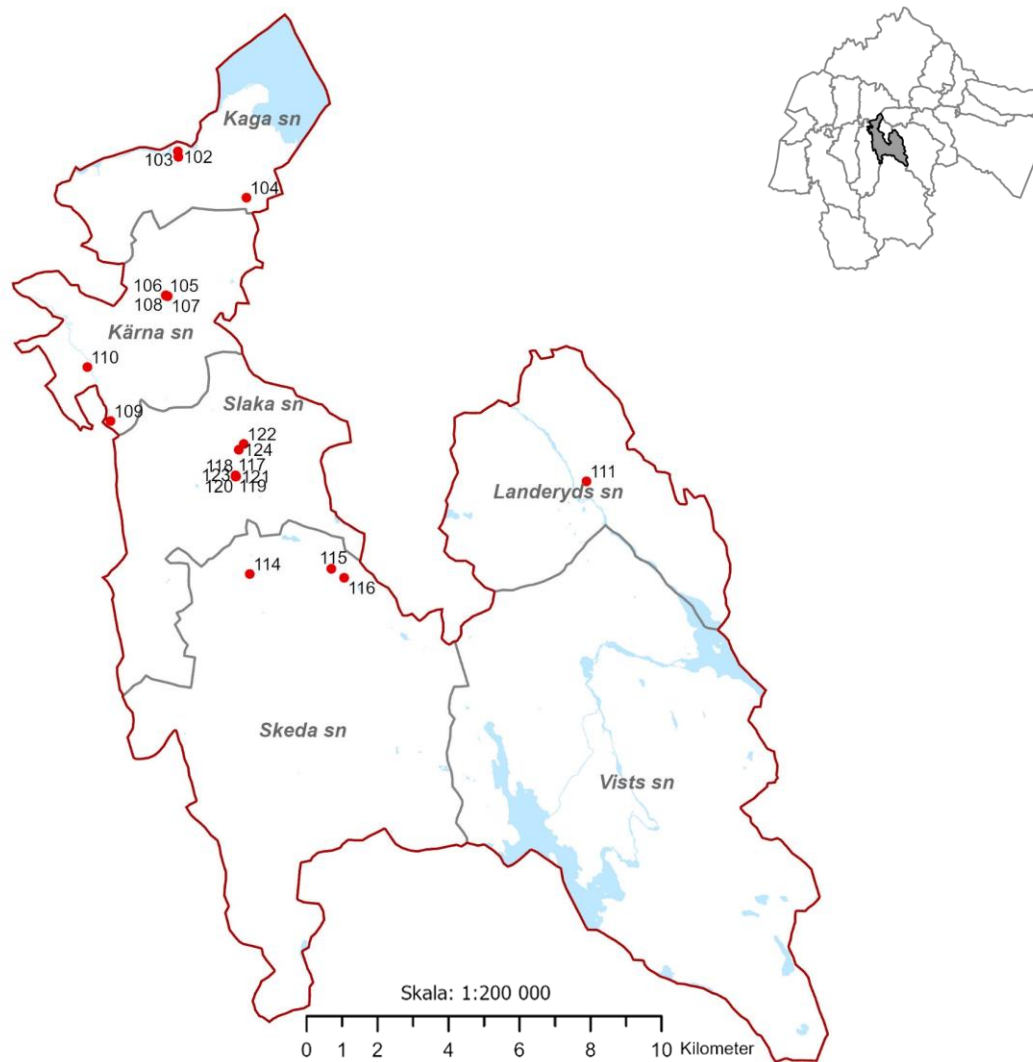

Fig. 112. Karta över runinskrifterna i Hanekinds härad. Ög 113 återfinns på kartan över Linköpings runinskrifter.

Till Slaka kyrka och kyrkogård äro alltså tämligen säkert sex runstenar knutna. Fyra av dem förbindas uttryckligen med bogårdsmuren (Ög 118, 120, 121, 123), om en av dem (Ög 119) begagnas uttrycket »Slaka södreport utantill», och den återstående (Ög 117, den vetenskapligt betydelsefullaste) förses med bestämningen »Slaka södra kyrkoport innantill», »Wid södra kyrkoporten i muren», »i södra ringmuren». Även om ordet 'kyrkoport' strängt taget väl måste anses avse själva kyrkans ingång, synes här hela sammanhanget tyda på att det är att taga som en kortform för 'kyrkogårdsport', och då får man väl ge samma tolkning även åt det om Ög 119 nyttjade uttrycket »Slaka södreport utantill». Vi skulle då komma till den slutsatsen, att vid en nu försvunnen stiglucka i den i övrigt kvarliggande bogårdsmuren i söder en gång befunnit sig ej mindre än sex runstenar, av vilka numera blott två finnas kvar, Ög 118 och Ög 121.⁵

⁵ I marginalen skriver Nordén: Forts. sedan jag genom arkivstudier lyckats lokalisera stigluckan och fastslå, när den igenlades och muren höljdes i sin nuv. jordmantel. Syftet är att få platsen för Rök-runstenen Ög 117 fastställd, så att denna lockande sten kan grävas fram. Mina efterforskningar intill ^{26/}; 1947 ha varit negativa. Skall fortsätta våren 1947.

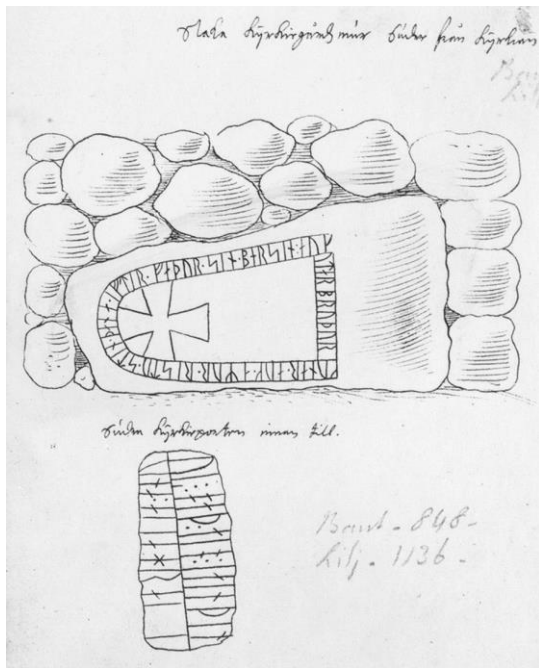

Fig. 113. Ög 118 och Ög 117. Slaka kyrkogård. Efter teckningar av E. Brenner 1670, Runstenar i Östergötland och Småland och Westergötland, KB Fl 4c. Foto Riksantikvarieämbetet (ATA).

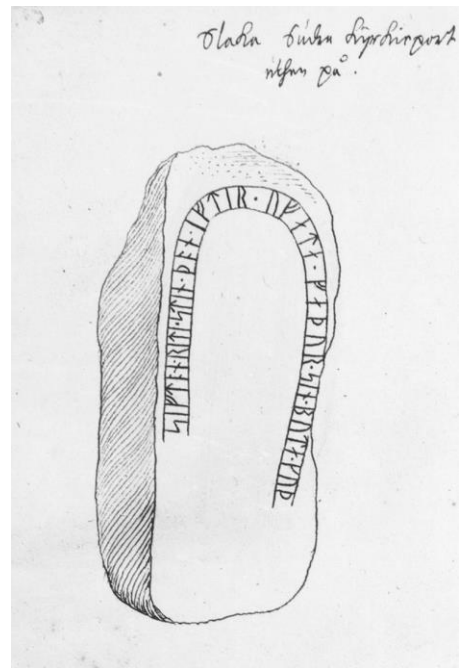

Fig. 114. Ög 119. Slaka kyrkogårdspört. Efter teckning av E. Brenner 1670, Runstenar i Östergötland och Småland och Westergötland, KB Fl 4c. Foto Riksantikvarieämbetet (ATA).

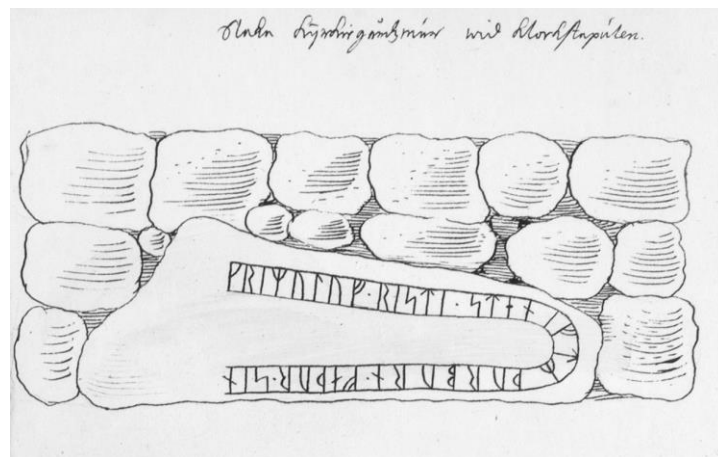

Fig. 115. Ög 120. Slaka kyrkogårdsmur. Efter teckning av E. Brenner 1670, Runstenar i Östergötland och Småland och Westergötland, KB Fl 4c. Foto Riksantikvarieämbetet (ATA).

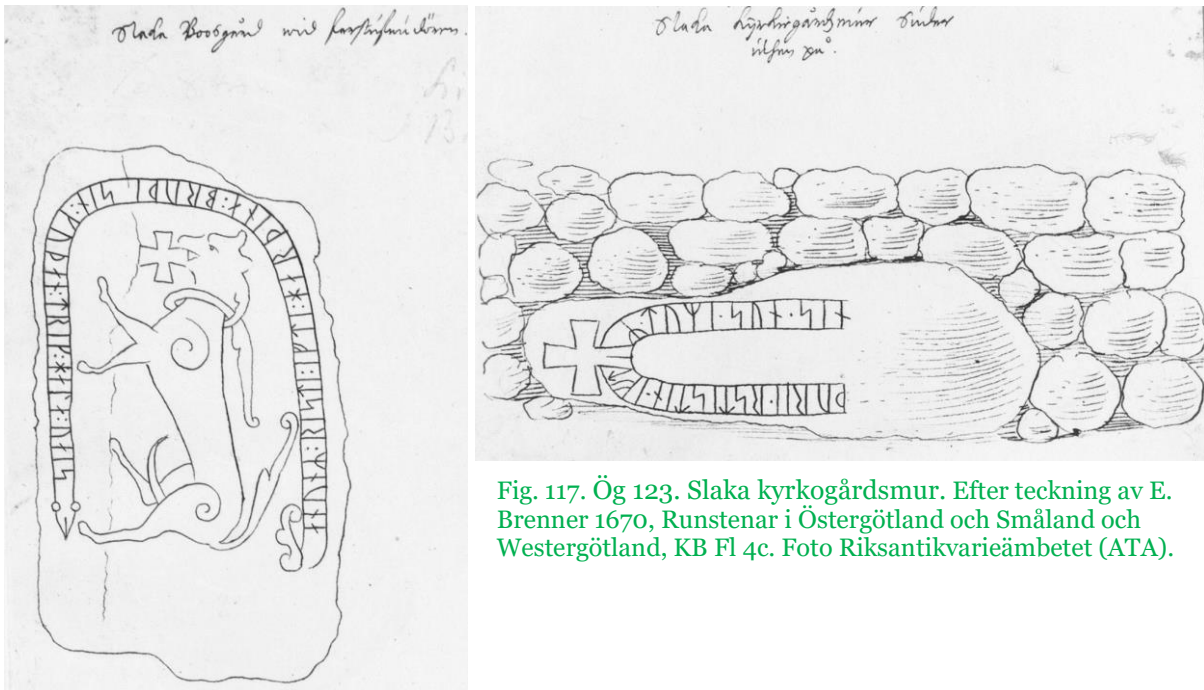

Fig. 117. Ög 123. Slaka kyrkogårdsmur. Efter teckning av E. Brenner 1670, Runstenar i Östergötland och Småland och Westergötland, KB Fl 4c. Foto Riksantikvarieämbetet (ATA).

Fig. 116. Ög 122. Lambohov, Slaka sn. Efter teckning av E. Brenner 1670, Runstenar i Östergötland och Småland och Westergötland, KB Fl 4c. Foto Riksantikvarieämbetet (ATA).

Fig. 118. Ög 124. Lambohov, Slaka sn. Efter teckning av E. Brenner 1670, Runstenar i Östergötland och Småland och Westergötland, KB Fl 4c. Foto Riksantikvarieämbetet (ATA).

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.